

eindverhandelingen

Els Roger

De verhouding 'feiten'-'statements' in de radioberichtgeving

Fac. Soc. Wet., Dep. Comm. Wet., K.U.Leuven, september 1986,
120 blz., promotor Prof. Dr.L. Boone

Definiëring, situering

In zijn onderzoek naar de "constructie van de werkelijkheid in de nieuwsmedia" maakt W. SCHULTZ gebruik van een groot aantal inhoudelijke en formele categorieën om het nieuws te beschrijven. Eén daarvan is de categorie van de "Faktizität". Deze "feitelijkheidscategorie" situeert hij op de grens van inhoudelijke en formele kenmerken: feitelijk nieuws zou bestaan uit "handelingen, voorvallen, gebeurtenissen, (...) (overwegend) waarneembaar, feitelijk gebeuren"; niet feitelijk nieuws omschrijft hij als "(overwegend) verbale uitingen, stellingnamen, controversen, (...) niet zelden met het karakter van interpretaties en speculaties". Deze laatste nieuwsoort zou meestal worden geuit door personen uit het openbaar leven, niet door de berichtgever zelf. Het blijkt dat dit niet-feitelijk nieuws in de meeste media de overhand heeft. (1)

Deze eerder vage en beknopte omschrijvingen hebben we getoetst door middel van een lexicologisch onderzoek van de woorden "feit" en "statement". Een vergelijking van de betekenisomschrijvingen uit Nederlandse, Engelse, Franse en Duitse verklarende en vertalende woordenboeken leverde de volgende algemene definities van 'feit' en "statement" op:

- Een feit is een ware, dus werkelijkheidsgetrouwe mededeling van één of meer gebeurtenissen of omstandigheden die door iemand onmiskenbaar waargenomen of ervaren werden. Maar ook de (waarneembare) gebeurtenis of omstandigheid zelf wordt door de woordenboeken als een 'feit' beschouwd. M.a.w.: zowel een gebeurtenis als het verslag erover worden 'feit' genoemd.

- Over statements waren de woordenboeken heel wat minder eensluidend: het enige gemeenschappelijke element in alle omschrijvingen luidde dat een statement een vorm van verbale communicatie is. Deze verbale communicatie zou de werkelijkheid beschrijven, verklaren, of integendeel juist onwerkelijke (subjectieve) zaken meedelen.

Het is duidelijk dat het lexicologisch onderzoek niet alle problemen oplost. Bij het zoeken naar een bruikbare en sluitende dichotomie rijzen er twee moeilijkheden:

- als we een feit definiëren als een ware *uitspraak* over de werkelijkheid, dan is de grens met een statement moeilijk te trekken: één van de mogelijke soorten statements was immers eveneens beschrijvend van aard.

- Ook als een feit een *gebeurtenis* is, dus een onderdeel van de werkelijkheid, overlappen beide definities mekaar: ook een statement is immers een werkelijke gebeurtenis. Dezelfde kritiek geldt trouwens voor SCHULTZ' omschrijving van feitelijkheid.

"Facts are sacred, comment is free".

In de hoop dat deze Amerikaanse journalistieke slogan ons wat verder zou helpen in de oplossing van genoemde problemen zochten we in een twintigtal Amerikaanse handboeken voor jonge journalisten naar theoretische toelichting hierbij.

Hoewel de meeste auteurs op dit gebied eerder krenterig met hun woorden waren, konden we toch tot volgende conclusies komen.

Nieuws is volgens deze auteurs per definitie *'feitelijk'*: hiermee bedoelen ze dat het waarheidsgetrouw verslag uitbrengt over de werkelijkheid. Deze werkelijkheid is inderdaad "heilig" voor een journalist.

"Comment" daarentegen is elk nieuwsbericht dat de werkelijkheid niet exact weerspiegelt: "emotie, vooroordeel of persoonlijke mening". Comment dient streng gescheiden te worden van de "facts": deze tweedeling feiten-commentaar vormt de essentie van de opvatting van het zg. "objective reporting".

Deze opvatting heeft echter te kampen gekregen met veel kritiek, meer bepaald vanwege de aanhangers van een "interpretive reporting". Zij stellen dat de absolute accuraatheid van het "objective reporting" een utopie is: het is onmogelijk de werkelijkheid exact te weerspiegelen. Bovendien vormen de waarneembare feiten slechts het spreekwoordelijke topje van de ijsberg.

Enkel de feiten geven is bijgevolg niet alleen mogelijk maar ook ontoereikend. Harde feiten zonder toelichting kunnen zelfs een onjuiste indruk van de werkelijkheid geven. Daarom is het nodig de feiten te interpreteren. Deze interpretatie, die eerlijk en onpartijdig moet zijn, blijft niettemin zorgvuldig gescheiden van het commentaar.

Een eerste hypothese van een dichotomie feit-statement kunnen we dus omschrijven als de tegenstelling tussen de verbale beschrijving van een gebeurtenis, versus de verbale uiting van een mening, een gissing, een aansporing, een fictie.. Het verschil tussen beide is er één van intentie; bovendien is een feit zeker, omdat het op waarneming berust, dit in tegenstelling tot commentaar.

Volledig onafhankelijk van de normatieve beschrijvingen van nieuws vinden we in de journalistieke handboeken nog een tweede, zij het veel minder expliciet geformuleerde dichotomie: ze hebben het nl. ook letterlijk over "statements". Daarmee worden dan "uitspraken" bedoeld in de brede zin van het woord: vormen van verbale communicatie.

Eén auteur, L.J. DUDEK (2) gaat hier wat dieper op in: hij stelt dat een objectief nieuwsbericht een louter informatieve bedoeling heeft, en bijgevolg enkel mag bestaan uit wat hij noemt "statements of fact": dit zijn objectieve, onpersoonlijke en verifieerbare observaties over de werkelijkheid. Andere soorten teksten kunnen bv. 'statements of value' of 'statements of policy' bevatten. De andere auteurs maken op *referentieel* niveau een onderscheid tussen twee soorten nieuwsfeiten: verbale, (bv. persconferenties, interviews), ook "statements" genoemd, en niet-verbale, nl. alle andere gebeurtenissen.

W. SCHULTZ stelt in de theoretische inleiding van zijn onderzoek dat falsificatie van nieuws onmogelijk is, d.w.z. dat nieuws niet door vergelijking met de werkelijkheid als waar of onwaar, als objectief of subjectief kan bestempeld worden. Nieuws weerspiegelt immers geen werkelijkheid, maar constitueert er één.

Dit wordt gestaafd door de semanticus W. JOHNSON.

Met het oog op deze vaststelling kozen we uiteindelijk voor de tweede hypothese: het onderzoeken van de andere tweedeling veronderstelt immers een vorm van falsificatie; bovendien verschilt deze veel meer van de lexicologische definities. We zullen in journalistieke teksten dus een onderscheid maken tussen referenties naar "uitspraken" en referenties naar andere (niet-verbale) feiten.

Het statement in het nieuws: functies en problemen

De statements deden hun intrede in de nieuwsberichtgeving met het ontstaan van het "objective reporting" in de Verenigde Staten van de XIXde eeuw. De schaalvergroting had tot gevolg dat men met één krant

een groot en divers publiek moest tevreden stellen, zodat de berichtgeving zich voortaan noodgedwongen beperkte tot de 'harde feiten'.

Dit is wat U. SAXER "reductieve objectiviteit" noemt: de complexiteit van de wereld wordt herleid tot naakte feitelijkheid. Er vindt daarbij ook een reductie van subjectiviteit plaats.

Tegelijk ontstond echter een andere, complementaire vorm van objectiviteit. Doordat snelheid en efficiëntie steeds belangrijker werden, gingen journalisten steeds meer beroep doen op bronnen, aan wie ze zeer snel een nieuwswaardige uitspraak konden ontlokken. De rol van een journalist werd zo steeds meer die van een interviewer. Deze statements, die men met BOORSTIN's terminologie "verbale pseudogebeurtenissen" zou kunnen noemen, gingen uiteindelijk zelfs de hoofdbrok vormen in het nieuws.

Objectiviteit in het weergeven van zulke statements werd nu verkregen door tegengestelde standpunten evenwichtig te presenteren. Dit noemt men additie (3).

Deze werkwijze stuitte op heel wat kritiek.

Boorstin stelde dat pseudogebeurtenissen "spontane" gebeurtenissen verdrongen (4). Statements konden/mochten bovendien niet op hun geldigheid worden getoetst, zodat bepaalde bronnen (sen.Mc Carthy bv.) een grote macht konden verwerven via en over de media.

B. ROSHCO (5) formuleerde een oplossing voor dit probleem: volgens hem zijn er in de journalistiek twee waarheidsordes denkbaar, nl. de onpartijdige weergave en de geldige interpretatie. Deze hoeven niet met mekaar in conflict te komen: een journalist die een statement naar waarheid citeert, kan de inhoud ervan daarom wel weerleggen. Zowel D.J. BOORSTIN als E.J. EPSTEIN wijzen echter op de per definitie beperkte mogelijkheden van de journalistiek: de eerste ziet de oorzaak in de beperkte middelen en competentie van de journalisten en in de macht van de bronnen, de laatste in de onstilbare honger naar pseudogebeurtenissen die de media het publiek hebben aangekweekt.

Toepassing: statements in het BRT-radionieuws

Bij toepassing van de begrippen 'feit' en 'statement' op een 'geconstrueerde week' van radionieuwsuitzendingen, blijkt een belangrijk deel ervan te bestaan uit verwijzingen naar uitspraken van bronnen. Slechts in één derde van de onderzochte bijdragen komt geen enkel statement voor; van de overige twee derden bevat de helft zelfs niets anders dan statements.

Binnenlands nieuws is de 'verbaalste' nieuws categorie; ze wordt op de voet gevolgd door die van het buitenlandse nieuws. Er zijn wel aanzienlijk meer binnenlandse dan buitenlandse items die volledig uit statements bestaan.

Sportnieuws daarentegen is volledig 'niet-verbaal'. Wanneer we dit sportnieuws buiten beschouwing laten blijken er dan ook statements voor te komen in 86% van de bijdragen.

Van de inhoudelijke deelcategorieën bevatten, in volgorde, binnenlands milieunieuws, nieuws over de oost-westrelaties, binnenlands en buitenlands politiek nieuws de meeste statements.

'Hard' nieuws blijkt aanmerkelijk 'verbaler' te zijn dan 'soft' nieuws.

De "bronnen" zijn voornamelijk politici en belangengroepen; ook (quasi-)onpersoonlijke statements, programma's, verdragen, beslissingen.. komen regelmatig voor; in 'milieu'-nieuws, 'diversen' en 'oost-west-nieuws' komen ook experts aan bod.

'Additieve' bijdragen tenslotte komen meer voor in binnenlands dan in buitenlandse nieuws. Op vijf bijdragen-met-statements zijn er twee waarin 'additief' te werk wordt gegaan.

Tenslotte dient nog opgemerkt dat deze resultaten ons enkel iets leren over de aard van de feiten waarover wordt bericht: verbale of niet-verbale; we kunnen er geen conclusies uit trekken over de objectiviteit van het nieuws: in de loop van het onderzoek hebben we immers in principe aangenomen dat nieuwsuitzendingen informatieve, dus volledig werkelijkheidsgetrouwe teksten zijn. Ook de resultaten inzake de toepassing van het additieprincipe op statements geven enkel aan hoe deze teksten te werk gaan, niet of ze al of niet objectief zijn. Ze kunnen immers ook objectief zijn door middel van de methode van reductie van subjectiviteit.

Beknopte bibliografie

- (1) SCHULZ, W., *Die Konstruktion von Realität in der Nachrichtenmedien*. München, Verlag Karl Alber Freiburg, 1976.
- (2) DUDEK, L.J., *Professional Broadcast Announcing*, Boston, Allyn & Bacon Inc., 1982.
- (3) SAXER, U. Die Objektivität publizistischer Information. In: LANGENBUCHER, W.R. (Ed.) *Zur Theorie der politischen Kommunikation*. München, Piper, 1974, p. 206-235.
- (4) BOORSTIN, D.J., *Het imago*, Den Haag, Leopold, 1969.
- (5) ROSHCO, B. *Newsmaking*. Chicago, University of Chicago Press, 1975.